

Homo Ludens Ekonomisi: Oyunla Var Olmak
Gökhan Tosun

Tilki Kitap©

www.tilkikitap.com

kitap@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

Editör: Esra Nur Yıldırım

Son Okuma: Sümeyye Çelik

Sayfa Tasarım: Efe Bozkurt

Kapak Tasarım: Efe Bozkurt

Kitappad
com

Kitaplobi
com

Kitapşeyleri
com

1. Basım, İstanbul, Ağustos 2025

ISBN: 978-625-5896-71-1

Tilki Kitap Matbaa / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 48138

Eserin tüm telif hakları yazara aittir. Yazar, bu baskı için basım-satış-dağıtım-tanıtım haklarını Tilki Kitap'a devretmiştir. Yazar, eserin kapak dahil içeriğindeki tüm materyallerin (metin, görsel öge, tablo...) yasal ve fikri sorumluluğunu kabul etmiştir. Tilki Kitap'ın kurumsal görüşü olmayabilir.

HOMO LUDENS EKONOMİSİ: OYUNLA VAR OLMAK

Gökhan Tosun

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	11
Homo Ludens'e Çağrı	11
Bu Kitabın Amacı ve Yöntemi	12
Giriş: Homo Economicus'un Krizi ve Alternatif Arayışı	15
I. Homo Economicus Nedir?.....	15
II. Kapitalist Ekonomi, İnsan Doğasına Aykırılık ve Etik	19
III. Homo Ludens: Oyun oynayan insanın doğası	22
IV. Ekonomi Bir Oyun Olabilir Mi?.....	24
I. Homo Ludens ve Ekonomik İnsan Modeli.....	27
1. Bölüm: Homo Ludens'in Doğuşu	27
1.1. İnsanın Oyunla Evrimi	27
1.2. Homo Ludens vs Homo Economicus	28
1.3. Oyun, Özgürlük ve Yaratım	30
2. Bölüm: Ekonominin Temel Kavramlarının Yeniden Tanımlanması	33
2.1. Üretim Faktörleri Nedir?	33
2.2. Özel Mülkiyetin Sonu	35
2.3. Ödünç Alma ve Ödünç Verme Sistemleri.....	36
2.4. Ludik Değer ve Toplumsal Çıkar	38
II. Homo Ludens Ekonomisinin Temel Kuralları.....	41

3. Bölüm: Üretim Faktörlerinin Yönetimi	41
3.1. Toprak, Emek ve Sermayenin Ödünç Verilmesi.....	41
3.2. Devletin rolü: Vergiler ve Faktör Dağıtımı.....	43
3.3. Özel Girişim ve Kolektif Üretim Dengesi	46
4. Bölüm: Değişim Araçları ve Değer Ölçümleri.....	47
4.1. Para Kullanımı: Oyun Para Mı, Gerçek Para Mı?	47
4.2. Ludik Krediler, Oyun Puanları ve Gönüllü Mübadele.....	48
4.3. Değerin Yeniden Tanımı.....	50
III. Homo Ludens Toplumu.....	53
5. Bölüm: Rekabet ve İş Birliği Arasındaki Denge	53
5.1. Yıkıcı Rekabetin Sınırlandırılması	53
5.2. Oyun Kurallarıyla Rekabetin Yüceltilmesi.....	54
5.3. Ludik İş Birliği Modelleri	56
6. Bölüm: Ludik Devlet ve Siyasal Organizasyon	59
6.1. Doğrudan Demokrasi ve Oyun.....	59
6.2. İktidarın Oyunlaştırılması.....	60
6.3. Kamu Hizmetlerinin Ludik Organizasyonu	62
7. Bölüm: Homo Ludens'in Psikolojisi.....	65
7.1. İçsel Motivasyon, Mutluluk ve Yaratıcı Ekonomi.....	65
7.2. Homo Economicus Patolojileri	69
7.3. Sağlıklı Ekonomik İnsan Modeli	71

Sonuç: Oyunla Var Olmanın Geleceđi.....	73
EK A: Homo Ludens Ekonomisinin Matematiksel ve Modelsel Çerçevesi	77
A.1 Kooperatif Davranışların Modellenmesi.....	77
Koalisyon ve Çok Kazananlı Oyunlar	78
Homo Ludens'in Fayda Fonksiyonu ve Shepley Deđeri..	79
Kooperatif Oyunlar: Dayanışmayla Üretim.....	81
Örnek Oyun: Ortak Anlamalı Üretim	81
Adil Paylaşım: Shapley Deđeri ile Bölüşüm (Eşit Değil) .	82
A.2 Dinamik Ödünç Al-Ver Sistemleri	87
Kaynakça	91

Agatha'ya...

ÖN SÖZ

Homo Ludens'e Çağrı

Homo ludensler hayatın endişeli karmaşası içerisinde kendilerini diğerlerinin uzağında bir yerlerde konumlandırma çabası içinde olmuşlardır. Onlar, kendilerine homo ludens demeyi düşünememiştir ancak kavramın gerektirdiği nitelikleri taşıyan bireyler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Homo ludensler; günümüzün homo economicus'unu bir tür didişmesi olarak değil, oyunun bir parçası olarak görmeliler. Oyunun ne olduğunu merak edebilirsiniz. Hiç kimse bir homo ludens'in kendi içinde hangi oyunu oynadığını bilemez. Onlar, kendilerine bir oyun teklifi geldiğinde bunu akıllarında engelleyici düşünceler olmadan kabul etme eğiliminde olurlar.

Homo ludens'in yaratıcı fikirleri çoğu zaman diğerleri tarafından ilgiye değer görülmeden silinir gider. Neden böyle olduğunu düşünmeye gerek yok. Homo ludensler için yaratıcı fikirler sayı doğrusundaki sayılar kadardır. (x sonsuza giderken) Asıl önemli olan oyun kuran homo ludenslerin diğerlerini ne ölçüde cezbedebildiği.

Homo economicusların oyun parklarını kontrol ettiği bir köşe mahallesinde, homo ludensler ya onlar gibi davranmaya başla-

yacak ya da oyunsuz bir hayat yaşayacaklardır. Çocukların kendi aralarında oyun kurmak gibi yetenekleri vardır. Ancak oyunu baştan oluşturacak yetenekleri pek yoktur. Her çocuk bir homo ludens değildir ama her homo ludens bir çocuktur. Onların neden şımarık tavırlarla ebeveynlerine sıkıcı hareketler yaptıklarına şaşırmayın. İstedikleri şey hayatı tanımaya çalışırken bundan eğlence de çıkarmak. Belki çok şımarık küçük bir homo ludens çocuk yeteri kadar oyun oynayamıyordu. Diğer taraftan yetişkin bir homo ludens'in küçük çocuğu kendini yaratıcı fikirler içerisinde büyürken hisseden ufku geniş bir homo ludens olarak bulacaktır.

En iyi öğrenme yönteminin “yaşa, gör” davranışlarıyla olduğunu duymuşsunuzdur. Bu, bir matematik teoreminde geçerliliği olan bir şey değildir. Varsayımlarda bir çocuğun Pisagor Teoremi'ni hiç duymadan ortaya koyması mümkün olabilir ancak gerçekte bu onun için zorlayıcı olacaktır. Ancak şımarıklık yapan bir homo ludens'in oyun caydırıcı yaklaşımlarla “eğitilmeye çalışılması” olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilir. O, anneden bir homo ludens olarak şımarıklığın bir istek ambalajı olduğunu bilir ve oyuna geri döndüğünde bundan kurtulmaya çalışır.

Bu Kitabın Amacı ve Yöntemi

Bu kitap, günümüz kapitalist sisteminin temel varsayımlarından biri olan *homo economicus* tasarımına alternatif bir ekonomik insan modeli önermek amacıyla kaleme alınmıştır. Her ne kadar bu öneri farklı bağlamlarda daha önce dile getirilmiş olsa da bu kitapta ortaya konan *homo ludens* temelli yaklaşım, bütün-

lülkü bir ekonomik teori olarak ilk kez sistemli biçimde sunulmaktadır. Amaç, *homo ludens* kavramını ekonominin merkezine yerleştirerek, kapitalizmin *homo economicus* figürünü geride bırakabilecek bir düşünsel zemin kurmaktır.

Modern ekonomi, bireyi faydasını maksimize eden rasyonel bir aktör olarak tanımlar. Bu dar çerçeve, insanın doğasını ekonomik faydaya indirger. Oysa insan yalnızca hesap yapan değil; oynayan, deneyimleyen ve yaratan bir varlıktır. *Homo economicus*, yaşamı ekonomiye indirgerken, *homo ludens* ekonomik alanı yaşamın doğal bir uzantısı hâline getirir. Bu kitap, insan doğasına daha uygun bir ekonomik sistem tahayyül etmek için *homo ludens* kavramını merkeze alır.

Homo ludens ekonomisi, özel mülkiyeti ortadan kaldırmayı ve üretim faktörlerinin ihtiyaç temelli olarak ödünç alınıp verildiği bir düzeni esas alır. Bu düzende toplumsal çıkar, bireysel çıkarın önüne geçer. Çünkü üretim araçlarının tek elde toplanması, oyunun doğasına zarar verir. Bir futbol topuna yalnızca bir kişinin sahip olması, diğer oyuncuları yedeğe iter; oysa oyunun amacı herkesin birlikte keyif almasıdır. Neoklasik iktisatta üretici *homo economicus* olduğu için üretim süreci eğlenceden yoksundur; oysa *homo ludens*, üretimi oyunun bir parçası olarak görür.

Kitap boyunca izlenen yöntem, eleştirel analiz ile düşünsel modelleme arasında bir denge kurmaktır. Öncelikle *homo economicus* kavramının tarihsel ve felsefi kökenleri irdelenecek; ardından *homo ludens* merkezli alternatif bir ekonomi modelinin temel ilkeleri geliştirilecektir. Bu model; mal ve hizmet üretimi, üretim faktörlerinin bölüşümü, motivasyon ve toplumsal organizasyon

boyutlarında dūşünsel olarak tasarlanacak ancak uygulanabilirliğine dair teknik bir plan sunulmayacaktır.

Bu çalışma, klasik anlamda bilimsel bir metodolojiye değil; oyun kavramı etrafında şekillenen tarihsel, kültürel ve dūşünsel bir sorgulama biçimine dayanır. Ekonomi, felsefe, antropoloji ve psikoloji disiplinlerinden beslenen disiplinler arası bir yaklaşımla yazılmıştır. Yöntemi niceliksel ya da deneysel doğrulamaya değil, kavramsal açıklığa ve dūşünsel tutarlılığa dayanır. Bu yönüyle normatif bir teori sunar: yalnızca mevcut sistemi eleştirmekle kalmaz, alternatif bir sistemi de tahayyül eder. Yazar, *homo economicus*'un sınırlarını aşmak için *homo ludens* figürünü yeniden dūřünmeye ve tartışmaya açar.

Bu kitap ne kesin reçeteler sunar ne de ütopyacı bir yıkım önerir. Sadece řu soruyu sormayı amaçlar: İnsan, yaşamı bir oyun olarak görebiliyorsa, neden ekonomiyi de bir oyun olarak dūřünmesin?

GİRİŞ: HOMO ECONOMICUS'UN KRİZİ VE ALTERNATİF ARAYIŞI

I. Homo Economicus Nedir?

Homo economicus, kapitalizmin insan tanımının temellendirildiği bir kavramdır diyebiliriz. Bu kavrama göre insan rasyonedir ve yalnızca bireysel çıkarları için hareket eder. Bu bireysel çıkarlar ise toplumsal iyi için nedensellik oluşturur. Adam Smith (Milletlerin Zenginliği, 1776) ne diyordu: “Her birey, yalnızca kendi kazancını artırmayı amaçlarken sıklıkla toplumun yararına bilinçli olarak yapabileceğinden daha etkili bir şekilde hizmet eder.” Smith bu ifadeye “görünmez el” diyecekti. Ancak o, görünmez eli bir ekonomik sistem teorisi olarak düşünmemiştir. Ona göre bireyler kendi çıkarları peşinde koştuğunda toplum için de iyi olanın ortaya çıkacağıydı. Ancak 19. ve 20. yüzyılda iktisatçılar görünmez eli bir piyasa teorisine dönüştürerek geliştirdiler.

Homo economicus'un Smith'ten öncesi de vardır. Ancak burada kavram, matematiksel ve sistematik bir ekonomik insan modeli olarak kurulmaz. Thomas Hobbes (Leviathan, 1651): İnsan doğasını çıkarıcı, kendi güvenliğini düşünen bir varlık olarak tanımlar. Hatta şu ifadelere yer verir: “İnsanın insana karşı hâli savaş hâlidir ve insan, insanın kurdudur.” Her ne kadar insanı bu

hâliyle açıklasa da Hobbes bireysel çıkarıcılığı tehlikeli ve yıkıcı olarak görerek sınırlandırmak ister.

Bernard Mandeville (1670–1733), 1714’te yazdığı *Arıların Masalı: Özel Kötülükler, Kamusal Yararlar (The Fable of the Bees: or, Private Vices, Public Benefits)* adlı eserinde “Bireysel bencillik, açgözlülük ve çıkar arayışı, görünürde ahlaksızca olsa bile toplum için yararlı sonuçlar doğurur.” der. Kitabındaki alegorik hikâyede bir arı kolonisi vardır. Her arı kendi bencil çıkarı için çalışır: Kimi gösteriş yapar, kimi açgözlüdür, kimi kibirlidir. Ancak bu bireysel bencillikler koloniye (topluma) zenginlik, refah ve ilerleme getirir. Sonra bir gün, tüm arılar erdemli olmaya karar verirler: Açgözlülük yok, kibir yok, gösteriş yok... Ne olur? Koloni fakirleşir. Üretim ve ticaret düşer. Sonunda arılar toplum olarak çökerler. Yani bencillik ve çıkarıcılık yoksa ekonomik canlılık da yok olur. Saf erdem, toplumsal refahı yok eder. Bu yüzden özel kötülükler, kamusal yararları meydana getirir. Bu yaklaşımın ekonomik refah ile sonuçlandığını bugün bile görebiliriz. Mandeville, toplumsal refah ile erdem arasında bir ödünleşim olduğundan bahseder.

Jeremy Bentham’ın *Ahlak ve Yasama İlkeleri (Introduction to the Principles of Morals and Legislation, 1789)* kitabında bahsettiği “Herkesin yaptığı şey şudur: Haz peşinde koşmak ve acıdan kaçmak.” ifadesini homo economicus’un kendi faydasını (haz) maksimize etmek için uğraştığı ancak zararını (acı) ise minimize etmeye çalıştığı şeklinde düşünebiliriz. Bentham, faydacılık (Utilitarianism) teorisini bu kitabında inşa eder.

Thomas Malthus, ilk yayını 1798 olan *Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme (An Essay on the Principle of Population)* adlı kitabında insan anlayışı, kendi çıkarı için hareket eden bir varlık olarak